

TÜRKÇE EDEBİYATA VE KÜLTÜRE ADANMIŞ BİR KİŞİLİK: TALÂT HALMAN

GÜNCEL

Talât Halman: İlk Kültür Bakanı. Columbia, Princeton, Pennsylvania Üniversitelerinde öğretim üyesi, New York Üniversitesi'nde Yakın Doğu Dilleri ve Edebiyatları Bölümü Başkanı. 1998'de Bilkent Üniversitesi'nde Türk Edebiyatı Bölümü'nü ve Merkezi'ni kurdu. İnsani Bilimler ve Edebiyat Fakültesi Dekanı, Türkiye'nin ilk Kültür İşleri Büyükelçisi, Birleşmiş Milletler'de Başdelege Yardımcısı, dört yıl UNESCO Yönetim Kurulu Üyesi, UNICEF Türkiye Milli Komitesi Başkanı. Türkçe ve İngilizce telif ve çeviri 70 kitap ve 3000'i aşkın makale, inceleme, deneme yayımladı.

NURAN TEZCAN

Talât Halman'ın biyografi yazarı olan Jayne L. Warner, *Cultural Horizons* adıyla yayımladığı armağan kitabın "Aklın Yolu Bindir" başlıklı giriş yazısının başında, Halman'ın kişiliklerini "şair, çevirmen, edebiyat tarihçisi, eleştirmen, editör, devlet adamı, profesör, kültür tarihçisi, gazeteci, konuşmacı, tiyatrocü, işadamı, yayıncı, hikâyecisi" olarak özetler ve "Her birimiz onun bu kişiliklerinden birini, belki birkaçını tanıyoruz" der.¹

2001 yılında yayımlanan ve iki ciltten oluşan *Cultural Horizons-A Festschrift in Honor of Talât S. Halman* (Kültür Ufukları-Talât S. Halman Armağan Kitabı) adlı büyük boy armağan kitabın ikinci cildi bibliyografyadır (*Cultural Horizons Bibliography of Talât S. Halman* [Kültür Ufukları-Talât S. Halman Bibliyografyası]) ve Halman'ın 2001 yılına değin yaşamı boyunca yurtiçinde ve yurtdışında edebiyat, sanat, kültür, toplum hayatındaki üretim ve katkılarının, Türkçe ve İngilizce olarak yazdığı makale ve monografilerin, verdiği konferansların, yaptığı konuşmaların kapsamını ortaya koyar. Yaklaşık 200 sayfalık büyük boy bir kitap cildine sığdırılan bu etkinlikler onu yalnızca biyografik bilgileriyle tanımanın ve tanıtmanın ne kadar yetersiz olacağını açıkça gösterir. Talât Halman, Türkiye'de adını en çok 12 Mart 1971

Muhtırası'nın ardından birinci Nihat Erim kabinesinde Kültür Bakanı olduğu zaman duyurdu. 1952'de gittiği Amerika'dan dönerek, Türkiye Cumhuriyeti'nde ilk kez kurulan Kültür Bakanlığı'nın ilk bakanı oldu. Bakanlığın kısa sürdü (13 Aralık 1971), hatta kabinenin düşmesiyle Kültür Bakanlığı tümüyle kaldırıldı. *Aklın Yolu Bindir* adıyla yayımlanan nehir söyleşi kitabında, bu konudaki duygularını şöyle dile getirir: "Bakanlık lağvedilince *Cumhuriyet* gazetesine konuştum, üzüntümü şöyle dile getirdim: Çocuğu ölmüş bir baba gibi hissediyorum kendimi. Benim devam etmem gerekli değildi, ama Kültür Bakanlığını kaldırmamalıydılar. Türkiye için bu bakanlığın hayati önemi vardı..."² Oysa o, Türkiye'de Kültür Bakanlığının vazgeçilmezliğinin kapısını bir kere açmıştı; kısa süren bakanlığının hedefi öncelikle Türkiye'de dogmalaşmış kalıpları sorgulamak, topluma düşünsel açılım getirmektir. Kendisiyle

yapılan bir konuşmada "Türk rönesansının peygamberi" olarak nitelenen Talât Halman tiyatro, opera, bale gibi batılı sanatların yanında geleneksel ve klasik sanatların da hak ettiği ilgiyi görmesini istiyordu.³ İtri konseri yapmak onun en çok istediği ancak gerçekleştirmediği projesiydi.⁴ Dönemlerinde solcu olarak sakıncalı görülmüş olan yazarların hapisten çıkarılmasını aynı düşünce özgürlüğü inancıyla gerçekleştirmişti.⁵ Bakanlığın sırasında Türkçenin büyük, kapsamlı bir sözlüğünü yapmak da Türkçe tutkusuyla ilgili bir idealdi. Bu projesini tüm girişimlerine karşın kurumlar arasındaki görüş ayrılıklarının getirdiği tutucu engeller yüzünden gerçekleşmediğini esefle dile getirir.⁶

Halman'ın, kültür bakanı olduğu sırada Türkiye'yi resmen ziyaret eden İngiltere Kraliçesi II. Elizabeth'i Ankara Anadolu Medeniyetleri Müzesi'nde ve İstanbul Topkapı Sarayı'nda ağırlamasının yankıları o günleri yaşayanların anılarındadır.⁷ Bu ziyaret, ona kraliçenin "Sir" unvanı karşılığı olan "Knigh Grand Cross, G.B.E. The Most Excellent Order of the British Empire" nişanını kazandırmıştı.⁸ Shakespeare'in sonelerini Türkçeye çevirmiş olan Talât Halman'ın yaşamında bu nişanın anlamlı bir yeri olmalıdır. Nitekim, parça parça çevirisini yaptığı sonelerin tümünü (154 sone) Türkçeye

kazandırdı.⁹ "İngilizcenin en ünlü şiir dizisidir" diye nitelediği Shakespeare'in soneleri için "İngilizce bu şiirlerde, gerek duygu ve düşünce derinliği, gerek söyleyiş zenginliği bakımından, ölümsüz bir yere ulaşmıştır" der¹⁰ ve en içten dileği onları aynı ölümsüzlükle Türkçeye çevirmiş olmaktadır: "Okurlar bu sonelerde Türkçenin gürlü ve güzel seslerinden esintiler bulursa dünyalar benim olur."¹¹

İngilizceyi anadili gibi bilen Halman, anadilinin gücüne de aynı şekilde inanıyordu. Bu uğurda yaşamı boyunca yaptığı etkinliklerle birçok edebiyat ödülüne, Boğaziçi ve Ankara Üniversitelerinin onursal doktoralarına, UNESCO madalyasına, Thornton Wilder edebiyat ödülüne, Rockefeller beşeri bilimler bursuna, Ankara Sanat Derneği ve Avni Dilligil ödüllerine, Türkiye Folklor Araştırmaları Kurumu Armağanına, Türk Amerikan Dernekleri Asamblesi'nin "ABD'deki en başarılı Türk üniversite öğretim üyesi armağanı"na, TÜBA'nın ve TC Dışişleri Bakanlığı'nın üstün hizmet ödüllerine layık görülmüştü.

Kültür bakanlığından sonra Türkiye'nin Birleşmiş Milletler nezdindeki daimi temsilci yardımcısı, UNESCO Genel Kurulu'nda delege, UNESCO yönetim kurulunda üyelik görevleriyle Türk kültürüne hizmeti sürdürmüş; Yunus Emre, Fuzuli, Nasreddin Hoca ve Hasan Âli adına uluslararası anma yılları etkinlikleri düzenlemişti. Hem Amerikan,

hem Türk PEN Derneği'nin üyesiydi.

Talât Halman en başta şair olarak, çevirmen olarak Türk edebiyatından İngilizceye ve İngilizceden Türkçeye çevirileri, bilim insanı olarak Amerika'da çeşitli üniversitelerde Türk edebiyatını geçmişten günümüze tanıtan dersleri, konferansları, yazıları, yayınları ile Türk edebiyatının dünyaya açılım tarihinde doldurulamaz bir yer edindi. Türk kültürünü, şiirini, sanatını Batı'daki oryantalistik çalışmalarının ötesinde, Türk insanının değerleriyle tanıttı. Ama aynı zamanda Türk edebiyatına ve kültürüne olan inancı, onu tek taraflı düşünen bir insan da yapmadı. Talât Halman evrensel değerleri tanıyordu. Türk edebiyat ve kültürüne çağdaş bakış açılarının kazandırılması gerektiğini görüyor ve bu yolla daha da güçleneceğine inanıyordu. Nitekim kısa süren kültür bakanlığı sırasındaki girişimleri, bu açılımı Türkiye'ye getirme amacını açıkça gösteren etkinliklerle doludur. O güçlü olmanın çok yönlü düşünmekle, gerçeklere çok yönlü bakmakla olacağına inanıyor, eleştirilene açık bir eleştireliliğin insana, insanlığa getireceği enerjiye inanıyordu.

Talât Halman, Türkiye'de adını ikinci kez 1998'de, Bilkent Üniversitesi'nde başkan olarak Türk Edebiyatı Bölümü'nü kurduğu zaman duyurdu. Bu görevi bakanlığına göre daha uzun sürdü: On altı yıl. Türkiye'de klasik filoloji çalışmaları disiplinine yeni bir boyut kazandırmanın gerekliliğine inanıyordu: Edebiyat metinlerinin yeni bakış açılarıyla ele alınması, dünya edebiyat inceleme yöntemlerinin Türk edebiyatına kazandırılması! 1988'de İhsan Doğramacı'nın ve daha sonra da Ali Doğramacı'nın kendisine Bilkent Üniversitesi'nde Türk Edebiyatı Bölümü kurmasını teklif etmesi, bu idealini gerçekleştirme için önemli bir fırsat oldu. *Aklın Yolu Bindir* kitabında, bölümü kurma amacını şu sözlerle özetler: "Birçok üniversitede Türk Dili ve Edebiyatı bölümleri var.

Ama eleştirel, yorumsal, analitik anlayışla yalnız edebi ürünler, düşünceler üzerinde ileri yöntemlerle öğretim veren bölümler yok... Benim düşündüğüm, Türk edebiyatı eğitiminde bir nevi devrimdi. ... Metinler Türkçe okunacağı gibi, dersler Türkçe verilecek, her şey Türkçe yapılacak... Ezber yok, biyografik yaklaşım yok, sadece belgeleri okuyup bugünün Türkçesine aktarmak diye bir şey yok. Biz edebiyatı yaşayan bir metabolizma olarak, yaşayan kültür değerleri sistemi olarak kabul edeceğiz. O eserleri entelektüel yönden, kültürel yönden, başka ülkelerin edebi eserleri ile karşılaştırarak, geniş perspektiflerden kuramsal olarak yorumsal olarak eleştirel bir anlayışla tahlil edeceğiz. Bazı sentezlere ulaşacağız. Ama bunları yaparken hep özgür değerleri göz önüne alacağız."¹² Talât Halman, Türkiye'de Türk edebiyatı incelemelerine yeni yöntemler, yeni bakış açıları kazandırmak istiyor, bunun yolunun da dünya edebiyatını tanıtmaktan, Batılı yöntemleri bilmekten geçtiğini biliyordu: "...Avrupa ve Amerika'da gelişen edebi kuramlar Doğu'da ve Batı'da edebiyat öğreniminde ve eleştirisinde önemli yer tutmaya başladı. O kuramları anlatan bir ders veriyoruz. ... Kuramları öğretirken öğrencilerimize de bu kuramları kendi eleştirilerinde kullanırken şöyle bir eleştiride bulunuyoruz: Bunlara körü körüne saplanmayın, birer perspektif olarak öğrenin. Bu kuramlardan bazıları bize uygulanabilir, ama bazıları kültür ve lisan farklılıkları nedeniyle belki de bizim edebiyatımızın değerlendirilmesi için geçerli değildir. Siz objektif kalın. Mümkünse Türk edebiyatı için kendi yeni, özgün kuramlarınızı geliştirin..."¹³ Türk edebiyatı için kendi kuramımızı geliştirmek onun yaratıcı kişiliğinin hedeflerinden biriydi. Adı geçen söyleşisinde "Böyle bir ümidim var" diyor, "Şoven olmaksızın son derece bilinçli, bilimsel bir stratejiyle" sahip olmanın da altını çiziyordu.¹⁴ Talât Halman, Batılı ölçütlerin yanı sıra kendi değerlerimizin

de farkında olan, demokrat ve çok yönlü düşünebilen bir kişiliğe sahipti. Nitekim onun Türk Edebiyatı Bölümü programında divan edebiyatı ve Osmanlıca öğretiminin önemli bir yeri vardı. Bunu şöyle açıklıyordu: "1950'den bu yana edebiyatımızı Batı'nın kuramları ile açıklamak mümkün... Ama eski edebiyatımıza gittiğimizde, ki asıl yorumları orada yapmamız lazım, bakır bir alan çıkıyor karşımıza. Acaba divan edebiyatının değerlendirilmesi için biz yeni ölçekler, ölçütler geliştirmeli miyiz?... Biz İslamiyet öncesi Türk edebiyatı için, divan edebiyatı, halk edebiyatı, Tanzimat edebiyatı için özgün yorumlar yaparsak, kendi kuramlarımızla değerlendirebilirsek, belki Arapça ve Farsça edebiyat için de bir katkımız olur. Özellikle divan edebiyatı için bunu yapmak zorundayız... 1400 yıldan uzun bir sürenin ürünlerinden söz ediyorum."¹⁵ Talât Halman, bu sözlerinden de açıkça anlaşıldığı üzere "modernliği" yalnızca günümüz edebiyatı ile sınırlamıyor, geçmişten günümüze Türk edebiyatına dünya edebiyat inceleme bakış açılarını getirmek, edebiyatı yeni bakış açılarının nesneliliği ile yorumlamak, bu yolla yeni bilgiler, yeni sonuçlar ortaya konmasını sağlamak istiyordu. Geçmiş edebiyatın içinde ayrıcalıklı bir yere sahip olan Evliya Çelebi'nin *Seyahatname*'sini Osmanlıca orijinalinden okuyamamanın eksikliğini dile getiren Halman, "öz kültürümüzün değerlendirilmesi"nin kaçınılmazlığının bilincindeydi: "Kendi geçmişinin ürünlerini okuyamayan bir bilim âlemi düşünülemez" demiş ve "öz kültürümüzün de kavramlarıyla, değerleriyle incelenmesi" gerektiğinin altını çizmişti.¹⁶ Aynı zamanda bu alanda eleştirel değerlendirmenin eksikliğinden yakınıyordu: "Ne yazık ki bizde gerçek bir uygarlık eleştirisi, geniş kapsamlı, sofistike bir kültür eleştirisi oluşturulamadı henüz... Yaratılmadı."¹⁷ Bu onun bir bilim insanı olarak asıl kaygısıydı. Nitekim kurduğu Türk Edebiyatı

ACI MEVSİM

Selâhi: unuttuğumuz mevsim bu.

Görseller kim öğretilen
İzzetliğe baskaldırıp
Pembe bulutları okyanayın yerinden?

Mercanlara kim öpülecek taşıyacak
Umutsuz martıların kör kalbine
Ebenkışafında?

Selâhi: unuttuğumuz mevsim bu.

Buğdayla kim ağıt yabacak
Selâhiğin esensizinden
Tekeden bir usutına düştüğünde?

Yarıya kim sezdirecek döşeneliğini
İncelemeden sezenmeser olmak
Yadıveren güle,
Mavi: bir el namazına
Kül olmak yağmurun hiçe sayan akve?

Selâhi: unuttuğumuz mevsim bu.

Talât S. Halman

Bölümü'nün hedefi bunu gerçekleştirmek oldu; çünkü geçmiş kültürümüz ve edebiyatımız üzerine yapılan çalışmaların çokluğuna karşın "bilimsel nesnellik" açısından var olan eksikliği görüyor, "tabu"lardan kurtulmamız gerektiğini vurguluyordu: "Sosyokültürel ve edebi eleştiri ne dereceye kadar objektif olabilir? Sübjektif değerler, alışkanlıklar, gelenekler yüzünden yargılar objektif olmaktan çıkabiliyor. Bizim her şeyden önce bazı tabulardan kurtulmamız lazım. Yerleşmiş olan öğretim sistemimizdeki propaganda yönteminin yumuşaması, değişmesi sayesinde kazanabileceğimiz bazı kavramlar olacaktır. Bunlara yaklaşmıyoruz henüz. Birçok kimsenin kafasında Osmanlı değerleri bilinmiyor. Her imparatorluğun, her devletin yanlış yaptığı birçok şey vardır. Ama başarılı oldukları işler de vardır. Dengeli değerlendirmek lazım. Çok daha objektif bir tarih yorumu yapmak lazım..."¹⁸ Çağdaş bilimselliğin yolunun nesnel değerlendirmelerden geçtiğini bilen Talât Halman, özellikle bu açıdan Türk edebiyatı incelemelerine açılım getirmek istiyor, Türk edebiyatı bilimine nesnellik kazandırırken aynı zamanda aydın bilim insanları yetiştirmek istiyordu. Bu onun Türkiye'ye hizmet etme idealinin hedefiydi. Bu amaçla Bilkent Üniversitesi Türk Edebiyatı Bölümü'nü

bambaşka bir konseptle kurdu. Ders programıyla, hukuktan mühendisliğe kadar değişik branşlardan gelen öğrenci profiliyle, farklı görüşteki hocalarıyla, bilgiyi tartışmanın merkez olduğu, tartışmanın erdem olduğu bir edebiyat bölümüydü burası. Talât Halman bilimsel tartışmanın bilime, edebiyat ve insana

sempozyumlar, yaşayan ya da sonsuzluğa göçen şairleri anma günleri, yazar, şair ve bilim insanlarının konferansları, dünya şiir günleri, bölümün güncel programının bir parçasıydı. Bilkent Üniversitesi C Blok-Amfi'de şair ve yazarları davet ederek öğrencilerle bir araya getirmesi, 1980 sonrası entelektüel sesini kaybeden

şairleri için emek verdi; onları İngilizceye çevirdi, yaptığı konuşmalarla, davetleriyle onları dünyaya tanıttı. Dünya edebiyat derneklerinde hak ettikleri değeri bulmalarını sağladı. O şairler için anlamı olan bir insandı.

Bütün şairler içinde Shakespeare'in Talât Halman'ın dünyasında ayrıcalıklı bir yeri vardı. "... Soneler sevginin sayısız yönlerini çirilçiplak ortaya atıyor ya da hafifçe duyuruyor, alev alev heyecanla haykırıyor ya da incecek duygularla yansıtıyor, ruhun derinliklerini aydınlatıyor ya da karanlık kıvranlıkları üstü kapalı söyleyişlerle gizli bırakıyor. Birbiri ardına sonelerde sevgi dolu bir gönlü sarsan heyecanlar, onu didik didik eden çileler bazen canlı bazen duru, ama her zaman duygulu bir lirik sesle açıklanmış: Taparcasına sevmek, kuşku, özlem, ihanet, sevginin mutluluğu, kıskanma, iyilik ve gaddarlık, cinsel istek, güzelliği ve sevgiyi çürütecek olan ölüm karşısında korku, hayal kırıklığı, sevgi uğrunda her acıya katlanma, umut ve karamsarlık, günah ve suç duygusu, sevgili önünde benliğin değersizliği, şiirin yaşatma gücü, lanet ve nefret... Belki de başka hiçbir şiir dizisi, sevgiyi bu denli derinlemesine ve gelişmesine anlatabilmiş değildir"²⁰ diyen Halman, Shakespeare'e olan vefasını, vefatından kısa bir süre önce dört bin dizelik en uzun şiirini *Aşk ve Anlatı Şiirleri* başlığıyla Türkçeye kazandırarak gösterdi.²¹ 19. yüzyılda başlayan Shakespeare çevirileri onun bu son eseriyle tümüyle Türkçeye kazandırılmış oluyordu. Bunu, Shakespeare'in doğumunun 450. yılı olan 2014 yılında gerçekleşmesinden haklı bir onur duyarak *Aşk ve Anlatı Şiirleri* kitabının önsözünde dile getirdi. Ve sanki "Bu kitapla Shakespeare'in eserlerinin tümünün Türkçeye çevrilmesi uğrunda çabaların tamamlanmış" olmasının gönül dinginliğiyle aynı yılın 5 Aralık günü yardımcılarının, bölüm ve fakülte hocalarının, öğrencilerinin gözleri önünde hayata gözlerini yumdu. Talât Halman, UNICEF

Türkiye Milli Komitesi Başkanı'ydı. "Eğer benden çok sayıda çocuğun durumunu iyileştirecek tek bir bileşen seçmem istenseydi buna yanıt veremezdim; çünkü çocuklar için kimi şeyleri değil, her şeyi istiyoruz. Çocukların mutlu ve her yönden gelişmiş yetişkinler olabilmeleri için gerekli bütün imkânları kendilerine tanıyacak, sağlık, eğitim ve psiko-sosyal gibi alanları kapsayacak entegre bir programa ihtiyaç var" diyen Halman çocuklar için her şeyi yapıyordu ve yapmak istiyordu. O, çocuklar için anlamı olan bir insandı. Bilkent Üniversitesi'nde, İnsani Bilimler ve Edebiyat Fakültesi Dekanı, Türk Edebiyatı Bölüm Başkanı, Türkçe Birimi Başkanı olarak görev yaptığı odasının kapısı insanlara her zaman açıktı. O, insanlar için anlamı olan bir insandı.

NURAN TEZCAN
BİLKENT ÜNİVERSİTESİ
ÖĞRETİM ÜYESİ

**Talât Halman,
Hilmi Yavuz'la
beraber.**

katacağı güce inanan bir insandı. Türk edebiyatına aynı perspektiften bakan ve aynı sonuçlarda uzlaşan bilimsel dogmayı kırdı. Klasik eğitimde eksikliği duyulan günümüz edebiyatını, edebiyat biliminin inceleme alanı yaptı. Dünya edebiyat biliminde yaygınlaşmış olan kuramlar öğretimin ve tez çalışmalarının hedefiydi. Eleştirel düşünme bu bölümdeki öğretimin ana ilkesiydi. Okuduğunu düşünen, tartışan ve yorumlayan bir eğitim anlayışını Türk edebiyatı incelemelerine getirdi. Ders programını çağdaş edebiyattan Osmanlı dönemine, Anadolu öncesine değin genişletti. Edebiyat metinlerine yalnız kendi döneminin değerleriyle değil, günümüzün değerleriyle de eleştirel bakılmasına önem verdi. Sadece böyle bir Türk Edebiyatı Bölümü kurmuş olmakla bile Türk edebiyatı için çok şey yaptı. Öğrencileri öğrenmeye, düşünmeye, yazmaya motive etti; genç yaşta bilim insanları önünde tartışmaya, düşüncelerini söylemeye yönlendirdi. Onlar geleneksel terbiyenin ezik kişilikleri olmamalıydı. Derslerin, yayınların yanı sıra edebiyat etkinlikleri bölümün ana misyonuydu. Türk Edebiyatı Merkezi'nde her dönem düzenlenen bilimsel

Ankara'nın kültür hayatına yeni bir soluk kattı. Yılda üç kez yayımlanan *Kanat* dergisi güncel edebiyatı geniş bir okur kitlesine duyurdu. Kurucusu ve editörü olduğu *Journal of Turkish Literature* dergisi Türk edebiyat incelemelerinin yer aldığı ilk İngilizce bilimsel dergi olarak yayımlanıyordu. Bu bölümde Türk edebiyatı, edebiyat olarak, bilim olarak bir heyecandı ve bu heyecan bir ekole dönüştü; buradan yetişen öğrenciler yeni kuşakları yetiştirirken, böyle bir açılım Türkiye'deki edebiyat incelemelerine örnek oldu. Talât Halman yeni bir Türk edebiyatı tarihinin yazılmasını da hedefledi ve Türk edebiyat tarihinin tek tip kronolojik yapısını değiştirdi. Dört ciltten oluşan, değişik bilim insanlarının kaleme aldığı değerlendirme yazılarından oluşan *Türk Edebiyatı Tarihi*'nin editörlüğünü yaptı.¹⁹ Talât Halman'ın yaşamı boyunca gerçekleştirdiği ve ona "kültür elçisi" unvanını kazandıran tüm etkinliklerinin hedefinde yeni olmanın, yaratıcı olmanın, alışılmışı sorgulamanın var olduğu görülür. Yaratıcılık ve çığır açıcılık onun yaşam ilkesiydi. Sahip olduğu pek çok kişilik içinde kendini en çok "şair" olarak tanımlıyordu. O öncelikle anadilinin duyarlılığını özümsemiş bir şairdi. Türk

DİPNOTLAR

- 1 Jayne, L. Warner, "There are a Thousand Paths for the Intellect", *Cultural Horizons-A Festschrift in Honor of Talât S. Halman* (Syracuse University Press-Yapı Kredi Yayınları, 2001), s. 3-18. Jayne L. Warner'in hazırladığı son Talât Halman biyografisi yakında yayımlanacaktır: *The Turkish Nomad: The Intellectual Journey of Talât S. Halman* (Londra: I.B.Tauris, 2016).
- 2 Cahide Birgül (söyleşi), *Akılın Yolu Bindir* (İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları, 2003), s. 246.
- 3 *Age*, s. 240.
- 4 *Age*, s. 237.
- 5 *Age*, s. 243-244.
- 6 *Age*, s. 223.
- 7 *Age*, s. 226-229.
- 8 *Age*, s. 229.
- 9 William Shakespeare, *Soneler*, çev. Talât Sait Halman, 7. baskı (İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları, 2013).
- 10 *Age*, s. VII.
- 11 *Age*, s. XI.
- 12 *Akılın Yolu Bindir*, s. 358-359.
- 13 *Age*, s. 363.
- 14 Aynı yerde.
- 15 *Age*, s. 364-365.
- 16 *Age*, s. 365.
- 17 Aynı yerde.
- 18 *Age*, s. 366.
- 19 *Türk Edebiyatı Tarihi*, 4 c. (Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2006).
- 20 William Shakespeare, *Soneler*, çev. Talât Sait Halman, 10. baskı (İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları, 2015) s. xxi-xxii.
- 21 William Shakespeare, *Aşk ve Anlatı Şiirleri*, çev. Talât Sait Halman, 10. baskı (İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları, 2014)